

Historiallisesta tiedotustutkimuksesta

Tieteiden välisten aitojen sietäisi olla matalia, sillä mielestäni myös tiedotustutkimuksen menneisyys ja nykyisyys näyttäisivät osoittavan, että lehdistöhistoriallinen tutkimus tarvitsee tiedotusoppia kehittyäkseen historialliseksi tiedotustutkimukseksi ja että tiedotusoppilinen tutkimus kaipaa lisää historiallista otetta kyetäkseen asettamaan tutkimansa ilmiöt mahdollisimman oikeassa suhteessa siihen kokonaisuuteen, johon ne kuuluvat. Pidän pyrkimystä tieteiden väliseen laaja-alaisuuteen toivottavana, jopa välttämättömänä.

Suomalaisen tiedotustutkimuksen menneisyydessä (mistä laajemmin ks. R. Salokangas & P. Tommila, *Press History Studies in Finland - Past and Present. Scandinavian Journal of History* 1/1982) suomalaisesta Zeitungswissenschaftista näky jälkiä 1960- ja 1970-luvun historiallisesta tutkimuksesta (Nuutinen, Salmelin, Tommila), mutta ei niinkään yhteiskuntatieteellisessä, jossa amerikkalaisen yhteiskuntatieteen invaasio katkaisi perinteen, samoin kuin eriytti historiallisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen. Muutamat historiantutkijat pyrkivät omaksumaan menetelmiä yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta, mutta toisensuuntaista liikennettä ei ole juuri esiintynyt: kvantitatiivisine menetelmineen ikäänkuin "eksaktia" ja ikäänkuin "objektiivista" tietoa yhteiskunnan tarpeisiin tuottaville yhteiskuntatieteilijöille historiantutkimus saattoi näyttää epätehteiliseltä tarinoinnilta ainutkertaisista tapahtumista.

Tällaisesta ajattelutavasta esimerkki on Pertti Hemänuksen artikkeli "Massmediaforskningen i Finland" (*Statsvetenskaplig Tidskrift* 3/1971), jonka mukaan historiantutkimus on pysähtynyt alemmalle kehitystasolle kuin yhteiskuntatieteet, mutta kelpaa detaljikeräelmäksi edisty-

neestä teoreettisesta viitekehystä ponnistavalle yhteiskuntatieteilijälle. Arviossa että historiantutkimus pysyi vanhoillaan siinä missä yhteiskuntatieteellinen tutkimus koki suuren muutoksen on toki paljon perää, mutta osoitankin sormella tätä artikkelia siksi, että se sisältää tuon ajan yhteiskuntatieteilijöille varsin yleisen ajattelumallin: että historiantutkijat saattoivat kyllä koota kasalle hyödyllisiä tosiasioita, mutta että varsinainen ajattelupuoli jäisi yhteiskuntatieteilijöiden hoidettavaksi.

Miksi ns. nordenstrengilainen suuntaus ei kaikesta marxilaisvaikutteisuudesta huolimatta ole ollut konkreettisen tutkimustyön tasolla kovin kiinnostunut historiallisista aiheista mutta suuntauksen kyseenalaiseksi asettava nuorempi polvi (ainakin Kauko Pietilä ja Tarmo Malmberg) näyttäisivät sitä olevan, joskaan eivät historiatieteellisessä mielessä? Johtopäätökseni on, että sen kummemmin "nordenstrengilaisella" kuin "uuden aallon" suunnalla ei pitäisi olla mitään periaatteellista vastustusta historiallisen tiedotustutkimuksen kehittämistä kohtaan.

Lehdistöhistorialliseen tutkimukseen kuuluu tavoite ottaa oppia muilta silloinkin kun tutkimustyön perustana pysyy historiantutkimuksen ehkä ajattomin tunnuspiirre: nojautuminen mahdollisimman laajaan lähdemateriaaliin, periaatteessa kaikkien relevanttiin ainekseen joka voi valaista tutkittavaa ongelmaa. Esimerkiksi Seikko Eskola, joka mielestäni kirjassaan *Yhdysvaltain lehdistö ja Suomen kriisit* - huolimatta siitä että tutkimuksen teoreettinen lähtökohta on altis kritiikille - on osoittanut että tunkeutumalla historiantutkimuksen menetelmin yksittäisten uutisten ja kannottojen taakse voidaan päästä käsiksi kokonaisuuden vinoutumiin.

Toinen esimerkki on Päiviö Tommila, jonka *Keski-Suomen lehdistö* (1-4, 1970-79) on osaksi jonkinlainen mittaamisen, laskemisen ja luokittelun koekenttä. Tässä kirjasarjassa Tommilan lähtökohdat vielä johtivat taustan ja sisällön erilliskäsittelyyn, mutta kokemukset johdattivat Tommilan myös ensin korostamaan taustasidonnaisuuden paljastamista, sitten tavoittelemaan lehtien sisällön analysoimista "maailmankuvana" selvästi laveamassa perspektiivissä kuin kokeilun alku-

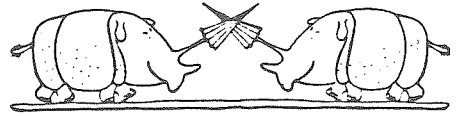
vaiheessa. Metodisena lähitavoitteena näyttäisi olevan taustasidonaisuuden ja osaksi sen funktiona muodostuvan maailmankuvan yhteensitominen. Näin lähestytään historiantutkimuksenkin suunnalta historiallista tiedotustutkimusta.

Itse olen väitöskirjassani **Puolueen aseet** (1982) määritellyt lehdistöhistorian yhden tiedotusvälineen taustaan ja sisältöön ja tämän tiedotusvälineen asemaan yhteiskunnan kokonaisuudessa kohdistuvaksi tutkimukseksi. Pidän sitä edelleen kelvollisena lehdistöhistorian määritelmänä, mutta en katsonut silloin enkä katso nyt, että se olisi riittävä luonnehdinta historialliselle tiedotustutkimukselle. Tein määritelmän nähden lehdistöhistorian osana historiallista tiedotustutkimusta. Lähestyin ongelmaa lehdistön taustasta käsin ja rajasin täysin harkitusti pois sisältölähtöisen tarkastelun, mikä ratkaisu perustui tarpeeseen löytää uusia latuja suomalaiselle lehdistöhistorialliselle tutkimukselle.

Olen halukas näkemään väitöskirjani työmenetelmiensä puolesta konventionaalisen poliittisen historian tutkimuksena, jonka tekemistä kuitenkin on ohjannut lehdistöä ja sen asemaa kokonaisuutena ymmärtävään pyrkivä ajattelutapa. Tiedotusopin suunnasta katsoen saattaa taustasidonaisuuden korostaminen näyttää huomion kohdistamiselta sivuseikkaan, mutta pidän tällaista lähestymistapaa kuitenkin välttämättömänä osana historiallista tiedotustutkimusta. Voin asettaa sanat myös sillä tavoin, että kirjani on historiatieteestä katsoen osa historiallista tiedotustutkimusta, mutta tiedotusopista lähtevälle historialliselle tiedotustutkimukselle pohjatutkimusta.

Pohjaa historiallisen tiedotustutkimuksen kehittämiseen löytyy niin tiedotusopin valtaväylältä kuin historiantutkimuksen traditiosta. Historiallisen tiedotustutkimuksen kehittämisen välttämätön edellytys on kuitenkin avara ja vapaamielinen suhtautuminen erilaisiin lähestymistapoihin, äkkipäätä oudoltakin vaikuttavan tutkimuksen ottaminen vakavasti edes alustavasti. Tällainen vain ei aina ole kuulunut (konservatiivisen) historiantutkimuksen ja oppiriidoissaan haudanvakavan tiedotusopin keskusteluarsenaaliin.

Luultavasti tiedotusopin tutkijat eivät ole tyytyväisiä siihen tapaan, jolla histo-

keskustelua

riantutkijat ovat heidän tuotteitaan arvioineet tai useammin jättäneet arvioimatta. Minä ainakaan en historiantutkijana ole tyytyväinen siihen tapaan, jolla tiedotusoppineet ovat arvioineet lehdistöhistoriallisia tuotteita. Itsekeskeisesti otan esimerkeiksi väitöskirjani arviot, joita on tasan kaksi. Pertti Hemänuus (*Nordicom-Information* 2/1983) oli kyllä ymmärtänyt kirjan historiatieteen kannalta, mutta jätti tiedotusopillisen arvion turhan vähäiseksi ja hienotunteiseksi, esittäen toiveen enemmästä teorettisoinnista ja todeten, että historia-tieteen ja yhteiskuntatieteiden erot eivät ole pelkästään legitiimejä vaan voivat olla myös hedelmällisiä. Tästä olen samaa mieltä, mutta miten olisi tiedotusoppinut ongelmaa lähestynyt?

- **Tiedotustutkimus-lehdessä** (2/1983) taas oli Pekka Kaarnisen nippuarvostelu viidestä kirjasta. Sain arvostelusta (toivottavasti vääräksi osoittautuvan vaikutelman, että Kaarninen tuskin oli vaivautunut lukemaan läpi kaikkia kirjoja, ei ainakaan ajatuksen kanssa. Minun tarkoituksiani hän ainakaan ei ollut ymmärtänyt, vai onko niin ettei kirjani sopinut Kaarnisen käsitykseen lehdistöhistoriallisesta tutkimuksesta? Pienessä tilassa on vaikea päästä kriittiseen analyysiin vaikka yrittäisi, ja niin jää arvostelu yliolkaiseksi.

On tietenkin mahdollista, että lehdistöhistoriallinen tutkimus ei yhteiskuntatieteellisessä julkaisussa sen enempää ansaitse. Mutta silti en jaksa hyväksyä tiedotusoppineidenkin tekstien rivien välistä toisinaan pilkistävää asennetta, että lehdistöhistoriallinen tutkimus on kuin joku järjenjuoksultaan jähmeänsorttinen vanhempi serkku, jota ikänsä ja voimiansa vuoksi ja kohteliaisuussyistäkin on kuitenkin kohdeltava varovaisesti. Tiedotustutkimuksenkin alalla historian ja yhteiskuntatieteen yhteistyö hyötyisi siitä, että yhteistyökumppanin töitä arvioitaisiin yksityiskohtaisen kriittisesti sekä yhteistyökumppanin että arvioijan

tieteenalojen kannalta. Kriittiseen arvioon on kohtuullista edellyttää liittyvän kannanotto siitä, mikä olisi asioiden toivottava tila. Tällä tavoin nimittäin päästäisiin kehittämään vaikkapa selaista kuin historiallinen tiedotustutkimus.

Historiallista tiedotustutkimusta voidaan nähdäkseni harjoittaa sekä historia-tieteen että tiedotusopin näkökulmasta ilman että kummankaan täytyy luopua identiteettinsä perustasta. Väljäksi yhteiseksi peruslähtökohdaksi voitaisiin ottaa tämä: historiallisessa tiedotustutkimuksessa on joukkotiedotusta ja joukkotiedotusvälineitä tarkasteltava mahdollisimman kokonaisvaltaisesta näkökulmasta, ja tietoisuuden kokonaisuudesta on vaikutettava tutkimusta ohjaavan ajattelun taustalla silloinkin kun paperille kirjoitettava konkreettinen tutkimus koskee jotakin osaongelmaa. Joukkotiedotus ei milloinkaan ole irrallaan yhteiskunnasta: siihen vaikuttavat yhteiskunnassa toimivat voimat aina yksityisistä henkilöistä ryhmäintresseihin ja yhteiskunnalliseen kokonaistilanteeseen, ja se vaikuttaa yhteiskuntaan itsekkin sen osana.

Alustavasti hyväksyn sen historiantutkijoiden usein toistaman kannan, että tiedotusoppi tutkii keskeisesti sanomaa, tekstiä, historia menee sanoman taakse. Tai mieluummin näin: lähtökohtansa ja perinteensä vuoksi tiedotusopin on luonnollisempi ottaa tarkastelunsa keskipisteksi joukkotiedotussanoma ja edetä siitä muihin suuntiin, ja lähtökohtansa ja perinteensä vuoksi on historian helpompi ottaa tarkastelunsa alkupisteeksi (tietenkin vähintään pääpiirteittäin tunnetun) sanoman tausta ja edetä siitä muihin suuntiin.

Jotta voitaisiin kehittää historiallinen tiedotustutkimus, on yhdistettävä termin molemmat osapuolet sellaisessa suhteessa kuin kulloinenkin tavoitteenasettelu edellyttää. Joukkotiedotussanomasta ei tiedotustutkimus pääse eroon: sitä tutkii taustoja kaiveleva historiatutkimuskin, tavoitteenaan sanoman tekeminen ymmärrettävämmäksi. Katsonkin, että historiantutkimuksen keskeinen anti historialliselle tiedotustutkimukselle liittyy taustasidonnaisuuteen ja empiriaan ja arvelen, että tiedotusopin keskeinen anti voisi liittyä toisaalta teorianmuodostukseen ja toisaalta joukkotiedotussisällön

käsittelyn metodiikkaan. Kaikelle historialliselle tiedotustutkimukselle pitäisi olla yhteistä vähintään se, että tutkitaan menneisyyden joukkotiedotusta ja tehdään se kokonaisvaltaisesta näkökulmasta. Parhaimmillaan historiallinen tiedotustutkimus olisi siten jotakin sellaista mitä vielä ei ole olemassa: tasapainoinen kahden lähestymistavan yhdistelmä.

Ja jotta päästään edes vähän matkaa sitä kohti, olisi suotavaa että asiasta kiinnostuneet esittäisivät kannanottoja esimerkiksi seuraaviin ongelmiin:

(1) Tiedotusoppineet näyttävät olevan tyytymättömiä historiantutkijoiden tuotteisiin: millaista tutkimusta he sitten haluaisivat historiantutkijoiden tekävän? Mitkä ovat nykyisten historiallisten tutkimussuuntien suurimmat puutteet tai virheet? Onko historiallisessa tutkimuksessa tiedotusopin kannalta jotakin hyvääkin? Onko tiedotusoppineiden omasta mielestään tarpeellista omaksua historiallista lähestymistapaa ja jos, niin millaisessa muodossa?

(2) Minkä verran historiantutkijoilla on syytä itsekritiikkiin alan perinteisen teoriakielteisyyden vuoksi? Onko tiedotusopin piiristä omaksuttavissa sellaista teoreettista ajattelussa, joka on sovellettavissa identiteettinsä säilyttävään historialliseen tutkimukseen? Millaista lähestymistapaa historiantutkijat tarjoaisivat tiedotusoppineille?

(3) Mitä kunkin mielestä voisi olla historiallinen tiedotustutkimus?

Raimo Salokangas

Kirjoitus on lyhennelmä Turun yliopiston historian laitoksen "Informaatiotutkimuksen" jatkokoulutuspäivillä 2.12.1983 pidetystä alustuksesta.